

DÂVUD PAŞA, Koca

ğü zaman bıraktığı para 1 milyon duka olarak hesaplanmıştır. Terekisinin tesbitinde kazaskere "resm-i kısmet" olarak 2 milyon akçe verilmesi gerekmiş, ancak 5 yük yani 500.000 akçe üzerine anlaşma sağlanmıştır.

Dâvud Paşa birçok hayratın sahibidir. İstanbul'da Avratpazarı yakınındaki cami, imaret, medrese, mektep, çeşme ve türbeden oluşan külliyesi 1485'te tamamlanmıştır. Külliye'nin yakınındaki sur kapısı zamanla Dâvudpaşa Kapısı diye anılır olmuştur. İstanbul mahkemelerinden biri olan Dâvud Paşa Mahkemesi bu caminin yanında bulunuyordu. Ayrıca Tekirdağ'a bağlı Yoncalı ve Bulgu köylerinde birer cami yaptırdığı, Ferecik kasabasına da içme suyu getirttiği bilinmektedir. Bu tesislerinin giderlerini karşılamak üzere İstanbul, Edirne, Üsküp, Manastır, Bursa ve İznik'te pek çok dükkan, han, hamam, köy ve bahçe vakfetmiştir.

Dâvud Paşa'nın Topkapı dışında düzenlediği ünlü ordugâh Rumeli seferlerinde askerinin toplanma yeri olmuştur. Padişahların seferlerinde otağ-ı hümayun Dâvud Paşa sahrasında kurulur ve tuğlar buraya dikilirdi. Serdarla idare edilen seferlerde ise sancak-ı şerif orada teslim edilir ve yine orada karşılanırdı (bk. DÂVUD PAŞA SAHRASI).

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 193, 232-233, 238; Oruç b. Âdil, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 137 vd.; D. L. Angiolello, *Historia Turchesca*, Bucarest 1909, bk. İndeks; T. S. Contacasin, *Petit traite de l'Origine des Turcaz* (nşr. C. Scheffer), Paris 1896, LIII, 84; İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, VII. Defter, s. 315 vd., 527; Lutfi Paşa, *Târih* (nşr. Âli Bey), İstanbul 1341, s. 188, 193-194, 198; Küçük Nişancı Mehmed Paşa, *Târih*, İstanbul 1279, s. 183; Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-tevârîh*, I, 216, 529, 536-537; II, 53-54, 71, 216; Solakzâde, *Târih*, s. 240, 244, 299; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 15; P. G. İnciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (trc. H. D. Andreyan), İstanbul 1959, s. 10, 25, 41, 77; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 104 vd.; Hammer (Atâ Bey), III, 114-115, 124, 168, 170; Kâmil Paşa, *Târîh-i Siyâsî-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye*, İstanbul 1325, I, 100-101, 127, 129; *Sicill-i Osmânî*, II, 323-324; Uzuncarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 66, 81, 94, 100, 123, 192, 535-536, 585, 593, 604, 638; a.mlf., "Davud Paşa", *İA*, III, 496-498; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 405, 412, 476; a.mlf., "Dâvud Paşa", *Eİ²* (İng.), II, 184; Fr. Babinger, *Mahomet II le Conquérant et son temps (1432-1481)* (trc. H. E. Medico), Paris 1954, s. 56, 283, 370-371, 434-435, 443, 576; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 44; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasî Hayatı*, İstanbul 1966, s. 102, 104, 105, 120-123, 127-128.

ŞERAFETTİN TURAN

DÂVUD PAŞA, Kölemen

(ö. 1851)

Bağdat Kölemen valilerinin sonuncusu.

1774 yılında Gürcü bir ailenin oğlu olarak Tiflis'te doğdu. On on bir yaşlarında iken esir tüccarları tarafından Bağdat'a götürüldü ve orada önce Mustafa er-Rebî'ye, sonra da 1780-1802 yılları arasında Bağdat valiliği yapan Büyük Süleyman Paşa'ya satıldı. Onun kölemenleri arasına girerek iyi bir eğitim gördü. Arapça ve fıkıh başta olmak üzere devrinde okutulan derslerde başarı gösterdi, ayrıca Türkçe ve Farsça'yı öğrendi. Bu arada binicilik ve kılıç kullanmada da maharet kazanmıştı.

Zekâsı, kabiliyeti ve çalışkanlığı ile kısa zamanda yükseldi. Efendisi Süleyman Paşa'nın takdirini kazanarak yirmi yedi yaşında iken defterdarlığı getirildi. Bir süre sonra da Süleyman Paşa'nın küçük kızıyla evlendi. Bu evlilik ona daha yüksek mevkilerin kapısını açtı. Süleyman Paşa'nın vefatından sonra yerine geçen büyük damadı Ali Paşa'nın valiliği sırasında (1802-1807) onun idarî faaliyetlerinden hoşlanmadığı için Basra'ya çekilerek fıkıh ve edebiyatla meşgul oldu. Bu arada bazı bölgelerin idaresini ellerine geçiren mahallî idarecileri ortadan kaldırıp devletin merkezî yapısını güçlendirmek isteyen II. Mahmud, Ali Paşa'nın 1807'de öldürülmesinden sonra eniştesinin yerine vali olan Küçük Süleyman'ı görevden aldı ve yerine Abdullah Paşa'yı tayin etti (1810). Abdullah Paşa ile anlaşamayan Süleyman Paşa'nın oğlu Said, Muntefik aşiretinden topladığı kuvvetlerle Bağdat'a girerek yeniden Kölemenler'in idaresini başlattı. Osmanlı merkezî hükümeti de bu durumu kabullenmek zorunda kaldı (1813). Bu olaylar sırasında yeniden defterdarlığa getirilen Dâvud daha sonra kethüdâ oldu (1814). Ortaya çıkan karışıklıklardan faydalanarak durumunu kuvvetlendirmeye çalıştı. Dürüstlüğü ve herkese iyi muamelesi sebebiyle halkın kendisine karşı olan güveni arttı. Bunun üzerine Said Paşa kendi yerine geçebileceği endişesiyle onu kethüdâlıktan azletti (1816). Dâvud da bir komploya kurban gitmek için Süleymaniye ve Kerkük taraflarında kendisine bağlı aşiretlere sığındı. Buralardan topladığı kuvvetlerle Bağdat'a geri dönerek Said'i öldürttü ve valiliği eline geçirdi (Şubat 1817). Osmanlı

hükümeti de Kölemenler'in içinde en iyisi olarak gördüğü Dâvud'a vezâret rütbesiyle Bağdat valiliğini tevcih etti.

Dâvud Paşa öncelikle kendisi için tehlike oluşturan bazı Arap, Kölemen ve Kürd reislerini ortadan kaldırarak kısa sürede Bağdat ve yöresinde güvenliği sağladı (1818). Ardından Bağdat ve çevresinde imar, eğitim, ziraat ve sanayi alanlarında bazı ıslahatlara girişti. Mevcut cami ve medreseleri onarttığı gibi yenilerini de inşa ettirdi. Bağdat'ta medrese sayısını yirmi beşe çıkardı ve kendi adıyla anılan bir külliye yaptırdı. Pek çok ilim adamını, edibi ve mutasavvıfı himayesine aldı. Bağdat ve çevresinde ziraatın gelişmesine de büyük önem verdi. Kapanan su kanallarını temizletti ve yeni kanallar açtırdı, pamuklu ve yünlü dokuma fabrikaları kurdu. Ayrıca Avrupa'dan teknisyenler getirterek tüfek imalâthanelerini faaliyete geçirdi. Bölgedeki yabancı imtiyazlarına şiddetle karşı çıktı, hatta bir ara İngilizler'in Osmanlı Devleti'nden anlaşmalarla elde ettiği imtiyazları tanımadığını da ilân etti. Ancak İngilizler durumu Bâbüalî nezinde protesto edip siyasî baskı yapınca geri adım atmak zorunda kaldı.

Irak için sürekli tehlike arzeden İran'a karşı bölgedeki aşiretleri teşkilâtlandırarak mücadele eden ve ayrıca Vehhâbiler'e karşı Kavalalı İbrâhim Paşa ile iş birliği yapan Dâvud Paşa'nın devlete yıllık vergisini vermekle birlikte giderek daha bağımsız davranması, II. Mahmud'un merkezîyetçi siyasetiyle uyumuyordu. Osmanlı-Rus savaşının (1828-1829) başladığı sıralarda istenen vergiyi göndermekte gecikmesi üzerine II. Mahmud azledildiğini bildiren bir fermanla Sâdık Efendi'yi Bağdat'a gönderdi. Dâvud Paşa bu emre uymadığı gibi çevresindeki de teşvikiyle Sâdık Efendi'yi öldürttü. Bu durum devlete karşı bir isyan olarak değerlendirilerek Halep Valisi Ali Rızâ Paşa Dâvud Paşa'nın tenkilıyla görevlendirildi. Ali Rızâ Paşa kuvvetleri Eylül 1831'de Bağdat'a girerek Dâvud Paşa'yı teslim aldı.

Ali Rızâ Paşa'dan iyi muamele gören Dâvud Paşa ailesiyle birlikte İstanbul'a gönderildi. Burada da iyi karşılandı ve 1833 yılında Bosna'ya vali olarak tayin edildi. İki yıl sonra Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbüalî reisliğine getirildi. 1839 yılında Ankara valisi oldu, 1840'ta azledildi. Yaşı hayli ilerlediği için şeyhülharemiğe tayin isteği kabul edildi. Bu görevde iken Medine'de vefat etti (Temmuz 1851).

BİBLİYOGRAFYA :

Sabit, *Bağdad'da Kölemen Devletinin Teskiliyle İnkurazına Dair Risâledir*, İstanbul 1292; Cevdet, *Tarih*, IX, 310-316; X, 105-107, 150, 220-230; S. H. Longrigg, *Four Centuries of Modern Iraq*, Oxford 1925, s. 233-276; a.mlf., "Dâwüd Pasha", *El²* (İng.), II, 184; Abdülaziz Süleyman Newâr, *Dâvud Bâsâ vâli Bağdâd*, Kahire 1968; a.mlf., *Târîhu'l-İrâkı'l-ħadîş*, Kahire 1968, s. 25-41; *Mısr ve'l-İrâk*, Kahire 1968, s. 95, 104, 124; Mehdi Cevad el-Bustânî, *Bağdat'taki Kölemen Hakimiyetinin Tesisi ve Kaldırılması ile Ali Rıza Paşa'nın Valiliği, 1749-1842* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplığı, nr. 55, tür.yer.; Ali Mûsâ v.dğr., *el-İrâk fi't-târîh*, Bağdad 1983, s. 63, 610-611, 618-619, 635-636; "Davud Paşa", *İA*, III, 496.

ZEKERİYA KURŞUN

DÂVUD PAŞA CAMİİ

Üsküdar'da

XVI. yüzyıl başında yapılan cami.

Genellikle Kara Dâvud Paşa Camii olarak tanınan bu eser, Üsküdar'da iskeleden Kadıköy'e giden Hâkimiyet-i Milliye caddesinin kenarında Mimar Sinan Çarşısı'nın biraz ilerisinde bulunmaktadır. Sultan II. Bayezid döneminde Kara Nişancı lakabıyla tanınan Dâvud Paşa tarafından yaptırılmıştır. Ayvansarâyî'nin yazdığına göre Dâvud Paşa 911 (1505-1506) yılında Gebze'de vefat ederek orada gömülmüştür. Ancak aynı yıllarda yaşamış iki Dâvud Paşa'dan söz edilmekte ve bunlar birbirine karıştırılmaktadır. Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin*'de Kara Dâvud Paşa'nın önce kapı ağası, 903'te

(1497-98) nişancı, 908'de (1502) vezir olduğunu bildirir, kaptanlığından hiç bahsetmez. Sâni veya Küçük lakaplarıyla tanınan diğer Dâvud Paşa ise II. Bayezid döneminde 888 (1483) ve 898'de (1492-93) iki defa kaptan-ı deryâ olmuş, 912'de (1506-1507) ölmüştür (Aşıkpaşazâde, s. 263; Hoca Sâdeddin, II, 88). Fakat 953 (1546) tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde, Şeyh Süleyman Halife Zâviye ve Mescidi'ne "Dâvud Paşa b. Abdülhay eş-şehîr bi-Küçük Dâvud Paşa" tarafından vakıflar bırakıldığı kayıtlı olup Üsküdar'daki vakfına da atıf vardır. Bu duruma göre Nişancı ile Küçük Dâvud Paşa aynı kişi olmaktadır.

Ayvansarâyî *Hadikatü'l-cevâmi*'de, cami avlu kapılarında arkadaki mahalle tarafına açılanın yanında, 1716'da Varadin Savaşı'nda şehid olan Türk Ahmed Paşa'nın (Ali Paşa olacak) vakfı olan fevkanî bir sıbyan mektebi bulunduğunu kaydeder. Topkapı Sarayı Arşivi'nde Kara Dâvud Paşa evkafı muhasebesine dair 1050 (1640) yılından 1193 (1779) yılına kadar uzanan belgeler bulunmaktadır.

Dâvud Paşa Camii geçen yüzyılın başlarında harap bir duruma düştüğünden, üzerindeki sülüs hatla yazılmış altı beyitlik manzum kitâbeden öğrenildiğine göre 1233 (1817-18) yılında mütevellisi Hüseyin Ağa tarafından tamir ettirilmiştir. Fakat 1247 (1831-32) tarihli beş beyitlik ikinci kitâbeye göre de pek az sonra Hüseyin Ağa adında bir başka hayır sahibi tarafından tekrar tamir edilmiştir. Bazı araştırmacılar bunu on dört yıllık uzun bir tamire işaret sayarlar. Fakat arada vuku bulan bir yangın yüzünden bu ikinci tamire gerek duyulmuş olması da mümkündür. Evvelce avlu kapısı üstünde bulunan üçüncü bir kitâbede, caminin 1284-1285 (1867-1868) yıllarında Hacı Aziz Ağa tarafından bir defa daha tamir ettirildiği bildirilmektedir. Üç beyitlik bu manzum kitâbede tamirin bir yangından sonra gerçekleştirildiği açıklanmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı ise birinci kitâbenin 1115 (1703-1704), ikincisinin 1255 (1839), üçüncüsünün 1274 (1857-58) tarihli olduğunu yazar. Mehmed Râif Bey de kitâbeler hususunda yanlış bilgiler vermiştir. Bu durum karşısında bilhassa ilk iki kitâbenin bir uzman tarafından dikkatle yeniden incelenip ebcedlerinin tekrar hesaplanması gereklidir.

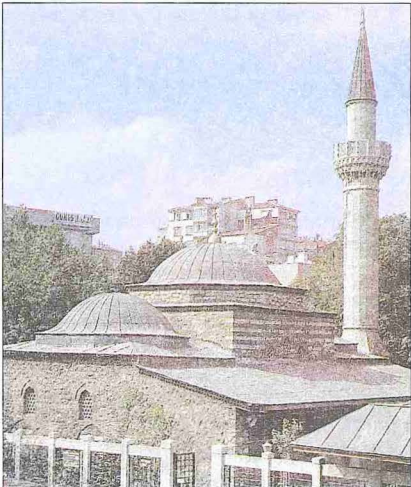
Cami 1963 yılında geniş ölçüde tamire başlanarak çalışmalar 1966'ya kadar sürmüştü, bu sırada mimarisinde büyük de-

ğişiklikler yapılmıştır. Bunların en önemlisi, orta mekânı örten ahşap çatı ve tavanın kaldırılarak buraya kubbe yapılmıştır.

Dâvud Paşa Camii enlemesine uzanan bir yapı biçimindedir. Evvelce etrafını çeviren avlu duvarı 1960'larda kaldırılmıştır. Son cemaat yeri iki yanda kapalı duvarlarla sınırlanmış ve üstünü örten çatıyı taşımak üzere son tamirde sekiz sütun dikilmiş, bunların üzerlerine baklavali başlıklar konulmuştur. 23.20 m. genişliğinde olan esas cami moloz taşından inşa edilmiş, çift renkli mermerden geçmeli olarak yapılmış kapı kimeri üstüne birinci tamir kitâbesi yerleştirilmiştir. Enine uzanan harim üç bölüm halindedir. Bu bölümler birbirlerinden 1.40 m. ölçüsünde ileri taşan duvarlarla ayırıldıklarından evvelce ortadaki kare mekânın esas cami, yanlardaki kubbeli daha küçük mekânların ise tabhâne odaları oldukları ve aslında orta mekândan pencereli perde duvarları ile ayrılmış buldukları hatıra gelmektedir. Ancak bu hususu bugün kesin olarak aydınlatmak artık mümkün değildir. Caminin esasında bir tabhâneli (zâviye) cami biçiminde yapılmak istendiği halde bilinmeyen bir sebepten ötürü ileri taşması gereken kible mekânından vazgeçilmiş olması da mümkündür.

1960'lardaki tamire gelinceye kadar orta mekân çaprazlama ahşap bir tavan ve kiremit kaplı bir çatı ile örtülü bulunuyordu. Bu ahşap tavanın en azından XVIII. yüzyılın ikinci yarısında da mevcut olduğu, Ayvansarâyî'nin *Vefeyât-ı Selâ-*

Dâvud Paşa Camii - Üsküdar / İstanbul

Dâvud Paşa Camii'nin planı (Yüksel, *Osmanlı Mîmârisi V*, şekil 90) ve 1233 (1817-18) tarihli tamir kitâbesi